

Profesor Julian K. Janczak
jako kierownik Interdyscyplinarnego Zespołu Badania Wsi

Profesora Juliana Janczaka spotkałam po raz pierwszy w latach 70. w czasie studiów w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego. Prowadził wówczas zajęcia ze statystyki i demografii historycznej. Z tego okresu pamiętam Pana Profesora jako wykładowcę życzliwego studentom, ze spokojem i cierpliwością tłumaczącego dość dla nas zawile zagadnienia metod statystycznych i badań demograficznych.

Blżej poznałam Profesora Janczaka w związku z działalnością powstałego w 1974 r. Zespołu Naukowo - Badawczego Struktur i Przemian Społecznych Wsi Polskiej XIX i XX wieku. W pracach Zespołu uczestniczył od początku jego istnienia, aktywnie włączając się w opracowywanie planów badawczych i form współpracy członków Zespołu, reprezentujących różne dyscypliny naukowe. Uczestnicząc w comiesięcznych posiedzeniach, swoje zainteresowania skupiał wokół zagadnień roli czynników demograficznych w zmianach gospodarczych i społecznych Polski środkowej w XIX w. ze szczególnym uwzględnieniem ośrodków podmiejskich. Referował wyniki własnych badań, dzieląc się spostrzeżeniami i wiedzą osiągniętą na drodze żmudnych kwerend źródłowych. Włączał się do dyskusji nad referowanymi przez innych członków Zespołu fragmentami ich artykułów i monografii. Uwagi Profesora charakteryzował realizm w ocenie stawianych celów badawczych, uwzględnianie możliwości źródłowych i warsztatowych podejmowanych badań. Powściągliwy w wypowiedzaniu własnych opinii, uważany był przez innych członków Zespołu za realistę, który w sposób rzeczowy i precyzyjny korygował czasem skalę projektowanych badań, zwracając uwagę na ich aspekty metodologiczne.

Efektem prac zespołowych były międzyśrodkowe sesje naukowe, w których Profesor Julian Janczak brał aktywny udział. Podczas pierwszej konferencji zorganizowanej w 1976 r., poświęconej roli tradycji i nowoczesności w przemianach wsi dokonujących się pod wpływem rozwoju kapitalistycznego, Profesor przedstawił referat dotyczący wpływu łódzkiego ośrodka przemysłowego na zmiany w strukturze i procesach demograficznych na przełomie XIX i XX w. Wystąpienie to zainspirowało żywą dyskusję wokół zagadnienia znaczenia industrializacji i urbanizacji w procesach demograficznych wsi, znajdujących się w orbicie oddziaływania ośrodków przemysłowych. Profesor a także inni dyskutanci podkreślali trudności badawcze wynikające z nieostrości pojęć określających poszczególne grupy ludności wiejskiej.

Badania nad zagadnieniami demograficznymi kontynuował Profesor w czasie dalszych prac prowadzonych w ramach Zespołu, a ich wynikiem stał się kolejny referat wygłoszony podczas sesji zorganizowanej w 1980 r., dotyczącej problematyki zniesienia poddaństwa chłopów polskich. Referat zatytułowany ,

„Problemy demograficzne wsi Polski środkowej w okresie likwidacji stosunków dominialnych” wywołał dyskusję, w której akcentowano konieczność stosowania w badaniach struktury wsi kategorii analitycznych uwzględniających korelacje między zapisami źródłowymi a stanem faktycznym. Profesor dostrzegając trudności metodologiczne, podejmował starania udoskonalenia klasyfikacji struktury demograficznej wsi, czemu dawał wyraz w swoich wypowiedziach podczas posiedzeń Zespołu. Wraz z podjęciem przez jego członków prac nad przemianami mentalności chłopów polskich, Profesor J. Janczak włączył się w ich nurt, co zaowocowało Jego udziałem w kolejnej, zorganizowanej w 1986 r. konferencji na temat kształtowania się świadomości społecznej i narodowej chłopów w okresie zaborów. W materiałach konferencji opublikował pracę dotyczącą wpływu przeobrażeń struktury społecznej na rozwój świadomości chłopów.

W 1990 roku, po przejściu na emeryturę prof. dr Heleny Brodowskiej - Kubicz, która przez wiele lat kierowała pracami Zespołu i przedwczesnej śmierci prof. dr hab. Zbigniewa Stankiewicza, Profesor J. Janczak przyjął propozycję objęcia kierownictwa Zespołu. Często podkreślał, że podjął się tego zadania ze względu na wieloletnie uczestnictwo w pracach Zespołu i świadomość zasadności kontynuowania jego działalności. Nie bez znaczenia pozostawała też przyjaźń Profesora z poprzednim kierownikiem Zespołu - Profesorem Z. Stankiewiczem, którego śmierć boleśnie przeżył. Profesor Julian Janczak kierował pracami Zespołu do 1996 r. W tym okresie czasu tematyka badawcza Zespołu pozostawała w ścisłym związku z jego wcześniejszym dorobkiem naukowym a wyrazem tej kontynuacji była zorganizowana w 1995 r. konferencja nt. „Chłopi a państwo”. Jej tematyka z jednej strony nawiązywała do wcześniej formułowanych postulatów badania świadomości obywatelskiej chłopów w XX wieku, a z drugiej strony wiązała się z obchodzoną w 1995 roku setną rocznicą powstania chłopskiego ruchu politycznego. Konferencja została też włączona w nurt uroczystości Uniwersytetu Łódzkiego, związanych z 50. rocznicą jego powstania. Przy żywym zainteresowaniu władz uczelni i miejskich oraz wojewódzkich instancji PSL, konferencja stała się okazją nie tylko do zaprezentowania dorobku naukowego dotyczącego stosunku chłopów do powstałego po okresie zaborów państwa polskiego, ale też okazją do spotkania badaczy dziejów wsi z działaczami współczesnego ruchu ludowego. Materiały konferencji ukazały się drukiem w 1996 r., pod redakcją Profesora Juliana Janczaka. W Posłowniu tej publikacji Profesor napisał „W zbiorze uwzględniono rezultaty nowych refleksji, przemyśleń i podejmowania nowych wątków badawczych. Wydaje się, że wzbogacają one dotychczasową historiografię wsi i ruchu ludowego”. Potwierdzeniem słuszności tej refleksji i nadziei Profesora Janczaka jest dalsza działalność naszego Zespołu i jego obecność w badaniach nad dziejami wsi polskiej.

Praca badawcza Profesora nad przeobrażeniami polskiej wsi, nie oddaje w pełni Jego zainteresowań naukowych, stanowiąc tylko jeden z wątków twórczości. Zauważyć jednak należy, że uczestnicząc w pracach Zespołu i kierując przez sześć lat jego działalnością, przyczynił się do poszerzenia prac Zespołu i prezentowania jego dorobku w krajowym obiegu naukowym. Służył temu m.in. udział w obradach I Kongresu Historyków Wsi i Ruchu Ludowego, który odbył się w 1995 r. w Rzeszowie. Podczas obrad Profesor przedstawił referat na temat preferencji politycznych wsi w świetle statystyki wyborczej w okresie II Rzeczypospolitej. Wystąpienie wzbogacone licznymi wykresami i tabelami statystycznymi spotkało się z życzliwym zainteresowaniem słuchaczy, w tym także historyków z Rosji i Ukrainy.

Profesor Julian Janczak po rezygnacji z funkcji kierownika Zespołu, nadal uczestniczył w jego pracach. Współpracował z Zespołem aż do czasu choroby i śmierci, która wyrwała z naszego grona człowieka życzliwego, wspierającego Zespół swoją wiedzą i doświadczeniem badawczym.

Maria Kostrzewska